

УДК: 351.746.1

Анатолій Борисович Мисик

МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Постановка проблеми

Вихідною інформацією для прийняття рішення щодо застосування сил та засобів Державної прикордонної служби України (ДПСУ) на різних рівнях є оцінка загроз, стану протиправної діяльності, прогнозовані дії (сценарії) правопорушників, протидія яким віднесена до її компетенції. Для формування даних для прийняття рішення в ДПСУ створена потужна система інформаційно-аналітичного забезпечення, яка включає оперативно-розшукові та інформаційно-аналітичні підрозділи, інформаційні системи. Напрацьована методична база оцінювання стану протиправної діяльності, загроз прикордонній безпеці. Функціонує система аналізу ризиків.

Однак існує проблема оцінки стану прикордонної безпеки, забезпечення її на рівні, відповідному існуючій загрозі та ресурсним можливостям держави. Відсутня методика та механізми адаптації рівня прикордонної безпеки, заходів, що проводяться, до рівня загроз та протиправної діяльності. На практиці це призводить до прийняття необґрунтованих рішень на застосування сил та засобів, відсутності чіткого розмежування завдань та відповідальності органів управління різних рівнів за стан охорони кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Методологічні основи забезпечення національної безпеки досліджувались ученими: Горбуліним В. П., Качинським А. Б., [1]. Богдановичем В. Ю., Свиною І. Ю., Кулішем Є. Д. [2]. Шляхи вирішення проблем обґрунтування організаційної структури Державної прикордонної служби сформовані Литвиним М. М. [3]. Методологія інформаційно-аналітичної роботи в ДПСУ розроблена Кириленком В. А. [4]. Моделі основних форм оперативно-службової діяльності, як зміна станів під впливом вимог щодо функціонування, розроблені Дмитровим О. С. [5]. Назаренком В. О. та Серватюком В. М. досліджувалась методологія прикордонного контролю в контексті забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері [6].

Однак у межах їх робіт прикладне завдання обґрунтування завдань та параметрів оперативно-службової діяльності в системі підтримки рішень на використання сил та засобів суб'єктів інтегрованого управління кордонами не

розглядалися. Проблемними залишаються питання визначення порогових рівнів безпеки, прийняття рішення щодо необхідності залучення резервів різних рівнів управління.

Формулювання мети статті

Метою статті є розробка методу обґрунтування рішень на застосування сил та засобів ДПСУ в ході оперативно-службової діяльності з охорони державного кордону.

Виклад основного матеріалу

Побудова охорони державного кордону здійснюється за відповідними системами. Основним принципом охорони державного кордону в повсякденних умовах є безперервність. Рішення на охорону державного кордону в повсякденних умовах ґрунтується на відносно сталих статистичних даних про дії правопорушників, потоків осіб, вантажів та транспортних засобів через кордон. Дані про правопорушення носять описовий характер. Тому тільки фахівці в сфері охорони державного кордону з відповідним рівнем підготовки можуть обґрунтувати рішення щодо протидії певним видам правопорушень чи в конкретній ситуації, як правило знаходячи рішення «за аналогією». Методика прийняття рішення начальником відділу прикордонної служби ґрунтується на тому, що завдання з охорони державного кордону на ділянці відповідальності відносно добре формалізовані. Для них існують певні правила та оперативно-тактичні розрахунки, що довели свою спроможність і логічність, які дозволяють отримати рішення, що не вимагає складних обґрунтувань. Крім того передбачаються варіанти зміни ситуації та відповідні дії прикордонних нарядів та резерву начальника відділу. На цьому рівні відносно сталими є і способи виконання завдань прикордонними нарядами. Відповідно до своїх можливостей силами відділу прикордонної служби здійснюється оцінка зміни факторів, що визначають параметри обстановки на ділянці кордону. При цьому використовуються моделі оцінки параметрів обстановки [4]. Рівень протиправної діяльності за кожним її видом вимірюється як значення сумарного вектора прояву факторів обстановки за кожним видом правопорушень з урахуванням їх важливості з використанням моделі [7], в основу якої покладено

вирішення двоїстої задачі таксономії. У якості шкали вимірювання може бути використана, наприклад, трьох або 9-рівнева шкала.

На підставі узагальнення аналізу обстановки для кожного відділу прикордонної служби формується профіль ризиків за типовими правопорушеннями. Профілювання ризиків на обстановку на ділянці відповідальності забезпечує визначення питань, що вимагають посиленої уваги чи зосередження зусиль.

Види прикордонних нарядів, їх склад, періодичність та основні способи несення служби визначаються наказом начальника органу охорони державного кордону. Склад та технічні засоби прикордонних нарядів у пунктах пропуску визначаються їх призначенням та прогнозованою інтенсивністю вхідних та вихідних потоків осіб, транспортних засобів та вантажів. Показники ефективності організації служби мають переважно ймовірнісний характер.

Інформаційно-аналітична діяльність на рівні прикордонного підрозділу та органу охорони державного кордону спрямована на виявлення інформаційних ознак та факторів, які виступають індикаторами відхилень параметрів обстановки від режиму повсякденної охорони кордону, фіксації перевищення відхилень порогового рівня. Обстановка на ділянці відповідальності прикордонного підрозділу за кожним видом протиправної діяльності описується сукупністю значень вагових коефіцієнтів факторів, що її визначають, в контексті необхідності протидії та рівнем їх прояву. Оцінка рівня прояву факторів протиправної діяльності на ділянці відповідальності в повсякденних умовах приймається за базу. За рахунок резервів начальника відділу проводяться заходи для утримання балансу рівнів протиправної діяльності та протидії за кожним видом правопорушення.

На рівні органу охорони державного кордону інформаційно-аналітична робота спрямовується на формування сценаріїв за видами правопорушень, узагальнення та оцінку факторів, що призводять до їх зміни, добування відсутньої інформації, заміну індикаторів і факторів на ознаки змін обстановки та аргументи для прийняття рішення, виявлення взаємозв'язків подій, факторів та ознак, закономірностей змін. Ознаки елементів обстановки класифікуються за видами правопорушень, періодичністю, рівнем ризику тощо. Елементами рішення відповідно до обстановки, що склалась є формування (корегування) часткових цілей оперативно-службових дій, оцінка відхилень параметрів обстановки від стану стабільності, визначення необхідності зміни режиму охорони кордону, завдання резерву. В основу моделей оцінювання параметрів обстановки покладаються матричний метод, метод таксономії [7] та аналізу ієрархій [8].

Інформаційно-аналітичний підрозділ регіонального управління на основі аналізу інформації виявляє системні зміни параметрів обстановки, закономірності змін послідовностей

сценаріїв, формує прогнозні сценарії. На цій підставі орган управління регіонального управління формує цілі системи охорони державного кордону, напрямки діяльності органів та підрозділів охорони кордону.

Таким чином, створюється ієрархія цілей охорони державного кордону від регіонального управління до підрозділу охорони кордону. Формування та деталізація цілей залежить від їх структури та змісту.

Дерево цілей як ієрархічна сукупність очікуваних результатів (сукупність цілей і часткових цілей) оперативно-службових дій органів охорони кордону різних рівнів служить основою для формування завдань, заходів та способів їх виконання, розподілу ресурсів.

Ключовими елементами методу є послідовне встановлення зв'язків між факторами та інформаційними ознаками їх прояву, визначення пріоритетів цілей оперативно-службової діяльності та взаємного впливу завдань та заходів з охорони державного кордону на досягнення мети.

Одним із можливих шляхів визначення впливу завдань органів та підрозділів на досягнення складових мети охорони державного кордону може бути використання матричного методу [7]. Він дозволяє оцінити ступінь важливості (впливу) елементів рішення (заходів та способів їх виконання) на досягнення мети чи виконання сукупності завдань. Тобто при виборі факторів та формулюванні завдань обмежуємось тими з них, які безпосередньо впливають (сприяють чи протидіють) реалізації цілей, досягнення потрібного стану охорони кордону. Оцінка здійснюється за кожним видом протиправної діяльності. Матричний метод може бути застосований і для вирішення задачі визначення важливості заходів та способів виконання завдань для нейтралізації відхилень значень параметрів обстановки та факторів від стабільного стану.

Якщо мету оперативно-службових дій сформував як певний цілеспрямований вплив на кожен фактор обстановки, отримаємо вектор цілей. У відповідності до базових значень факторів обстановки формуються і реалізуються заходи з охорони державного кордону в повсякденних умовах. Для визначення їх вкладу в різні елементи вектора цілей будується матриця, що виражає вклад різних заходів (дій) на елементи вектора цілей. Елементи матриці, що визначаються як сума значень по стовпцю добутків важливості часткової мети на ступінь впливу заходу (дії) на її досягнення, виражають важливість заходів та дій для досягнення всього комплексу цілей з урахуванням їх важливості.

Вплив різних заходів (дій) на досягнення певної мети із їх сукупності може бути визначено шляхом розбиття матриці на підматриці одиничного розміру, тобто вичерпуванням всіх стовпців, крім того, який розглядається.

В обох випадках компоненти одержаної матриці-стовпця показують вплив заходів (дій) на

досягнення часткової чи загальної мети (сукупності цілей). Їх можна використовувати для характеристики відносної важливості заходів (дій) в сукупності оперативно-службової діяльності. Відновна важливість може бути отримана шляхом відношення кожної оцінки до суми всіх оцінок заходів у стовпці.

Одержані значення важливості заходів відображають зосередження основних зусиль і підхід до розподілу ресурсів. Зміна важливості факторів обстановки по суті є формуванням різних її сценаріїв і відповідних їм сценаріїв оперативно-службових дій, що слугуватиме основою формування альтернативних варіантів рішення на охорону державного кордону. Показником якості рішення при цьому виступає сума відносних вагових коефіцієнтів заходів, що проводяться за кожним варіантом.

Описаний підхід дозволяє спрогнозувати оцінку впливу комплексу заходів та дій на компенсацію відхилень значень факторів обстановки від базового. По суті прогноз формується за рахунок того, що оперативно-службові дії складаються з реалізації альтернативних рішень щодо досягнення складових мети протидії правопорушенням на державному кордоні.

Послідовність дій відповідно до методу така: складання переліку факторів, що впливають на рівень протиправної діяльності за кожним її видом; визначення важливості кожного фактора; фіксація (визначення) базових рівнів значень факторів; ідентифікація інформаційних ознак кожного фактора; формування часткових цілей як

впливу на фактори; визначення завдань (дій, способів оперативно-службових дій) для досягнення мети (часткових цілей), формування матриць взаємного впливу завдань (способів оперативно-службових дій) один на одного та на досягнення часткових цілей; визначення впливу завдань та способів дій на досягнення цілей матричним методом; визначення важливості часткових завдань; формування та розподіл завдань між структурними підрозділами; моніторинг інформаційних ознак факторів обстановки; обрахування вектора значення факторів; оцінка відхилень рівня значення фактора від базового; корегування важливості факторів і відповідних їм часткових цілей; корегування змісту і важливості завдань та способів оперативно-службових дій.

Висновки

На основі аналізу змісту та процесу формування рішення в частині застосування сил та засобів охорони державного кордону запропонована формалізація визначення та адаптації завдань (способів оперативно-службових дій) до обстановки, що склалась на ділянці відповідальності, що ґрунтується на матричному методі.

Оскільки сценарії протиправних дій та оперативно-службових дій визначаються не тільки переліком цілей і сформульованих задач для їх досягнення з їх важливістю, а й їх поєднанням в певну систему та процес, подальшого дослідження потребує дослідження ефективних способів формування сценаріїв оперативно-службових дій.

Література

1. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України / Монографія. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантик-інформ», 2007. – 592 с. **2. Богданович В. Ю.,** Свіда І. Ю., Скулиш Є. Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України / Монографія. – Львів: Видавництво Академії Сухопутних військ, 2012. – 547 с. **3. Литвин М. М.** Методологічні основи реформування системи охорони державного кордону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. управління : 21.07.05 / М. М. Литвин. – К.: Вид-во ВІ КНУ, 2010. – 36 с. **4. Кириленко В. А.** Теоретичні основи інформаційно-аналітичного забезпечення процесів охорони державного кордону (у контексті завдань національної безпеки України в прикордонній сфері) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра військ. наук : 21.02.02 / В. А. Кириленко. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ,

2009. **5. Дмитров С. О.** Теоретичні основи та методи математичного моделювання службово-бойових дій угруповань військ (сил) в прикордонних районах України в мирний час : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра техн. наук : 20.02.12 / С. О. Дмитров. – Х. : Вид-во ХВУ, 2003. – 34 с. **6. Назаренко В. О.,** Серватюк В. М., Ставицький О. М. Теорія і практика організації та здійснення прикордонного контролю в контексті забезпечення національної безпеки України в прикордонній сфері : Монографія. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2013. – 353 с. **7. Городнов В. П.** Спосіб розрахунку ступеня важливості основних ознак протиправної діяльності в пунктах пропуску через державний кордон / В. П. Городнов, О. А. Бінковський, В. А. Кириленко // Честь і закон. – № 2. – 2008. – С. 35–39. **8. Саати Т.** Принятие решений: Метод анализа иерархий / Т. Саати ; пер. с англ. В. Г. Вогнадзе. – М. : Радио и связь, 1993.

Исследованы вопросы обоснования мероприятий, проводимых силами и средствами Государственной пограничной службы в различных условиях обстановки, формализован процесс принятия решений на применение сил и средств.

Ключевые слова: задачи по охране государственной границы; организация оперативно-служебных действий, работа органа управления.

The research questions of justification events held forces and resources of the State Border Service in various conditions, formalized decision-making process on the use of forces and resources.

Key words: task of the state border, the organization of the operational-service activities, the work of management body.